

ELS GOIGS DE LA MARE DE DÉU EN L'ANTIGA LITURGIA CATALANA

El museu diocesà de Solsona conserva un missal del bisbat de la Seu d'Urgell, editat cap a la meitat del segle XVI. Medeix 235 × 170 mm. Té 157 folis de text, precedits d'onze, dedicats al calendari, índex, advertències i oracions preparatòries per a la missa. Hi manca el primer foli amb la indicació del lloc on fou editat i la data, la qual ha d'incloure's entre les dues que ens dona el mateix missal. La mínima, la trobem en unes «Misse de decem virtutibus . . . que nuper a sancta sede apostolica approbate sunt, ut ex litteris a Leone papa decimo (1513-1521) . . . verissime constat». La màxima es llegeix en el foli en blanc que segueix a la coberta: «Aquest missal és de M.^o Miquel Arnui, lo qual s'ha comprat ab sos dinés propis l'any 1565».

Abans del text de la primera missa, que correspon a la primera dominica d'advent, hi ha impresa la nota següent: «In nomine sanctissime et individue Trinitatis, in qua, per quam, et a qua sunt omnia. Sacrosancte Urgellensis Ecclesie missalis ordo incipit feliciter».

Són sobradament coneguts els bellíssims monuments literaris inspirats per la devoció als goigs de la Mare de Déu, que tanta difusió tingueren per tota Europa a l'Edat Mitjana, i els estudis sobre la influència d'aquesta literatura en els típics «goigs», que tan profundament han arrelat a Catalunya, realitzats per erudits i devotíssims investigadors¹. El nostre missal d'Urgell ens diu com havia penetrat en la litúrgia aquella devoció i ens dona un indici més d'aquesta influència. Al foli ccxxvi, entre les misses votives, hi ha aquesta: «In missa septem gaudiorum Beate Marie». El seu

¹ Alfons Serra Baldó, *Els «Goigs de la Verge Maria» en l'antiga poesia catalana*. Homenatge a A. Rubió i Lluch (Barcelona 1936) 367-86.
Valeri Serra Boldú. «Llibre d'or del Rosari a Catalunya».

text va seguit d'una rúbrica que diu: «Misse vero speciales VII gaudiorum Beate Marie sunt he. — Prima, de Annuntiatione. — II, De Nativitate. "Puer natus est". — III, De Epiphania. — IV, De Resurrectione. — V, De Ascensione Domini. — VI, De Pentecoste. — VII, De Assumptione Beate Marie».

Arrelada, certament, havia d'ésser la devoció als goigs de la Mare de Déu en el nostre poble quan, a més d'una missa composta expressament, fou necessari pensar en una seguida de set misses, ja fos per satisfer un vot de més consideració, ja per celebrar algun faust esdeveniment públic, obtingut del cel per mediació de la Mare de Déu. Serien aquestes les set misses que foren cantades a Santa Maria amb motiu del naixement del rei En Jaume, «durant set jorns per los set goigs que ella hac del seu fill», com ens fa saber Ramon Muntaner en la seva *Crònica*.

El text de la missa dels set goigs, per bé que inspirat, no ens revela un gran geni litúrgic en el seu autor. És més aviat un devot. Les collectes, ampuloses, excessivament carregades de paraules, sense el *cursus* que les reguli. Quant a les parts cantades, prescindint o ignorant les lleis tradicionals i els ritmes que les governen, s'ha servit de les estrofes de la seqüència, que en aquesta missa es cantarà o resarà al final, deformat-les en l'introit i gradual per adaptar-les a la prosa i emprant variants en el *tractus*. Sembla haver-lo guiat una sola obsessió: la de fer esclatar constantment la paraula «gaude» en tota la missa. És com segueix ²:

Introit. — Gaude, virgo singularis, dum leti recolimus te verbis tunc credidisse Gabrielis archangeli; et intactam concepisse Deum atque hominem. *Ver.* Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum; benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui. — Gloria...

Oració. — Deus, qui Unigeniti tui matrem gloriosissimam ineffabilibus virtutibus donisque precipuis, ceteris abundantius, donasti, inter que septem eius gaudia maxima tribuisti; concede nobis, eiusdem Genitricis meritis et intercessione: ut quod a te, eadem gaudia recenses, exposcimus, obtinuisse iugiter gratulemur. Per eundem Dominum...

Epístola (Isaias, 60, 1-6). «Surge, illuminare, Ierusalem...»

Gradual. Gaude, mater virgo sancta: nam ecce Unigenitum, quem

² El P. Joan B. Ferreres en la seva obra «Historia del misal romano» (Barcelona 1929), en la que dedica un capítol especial als costums d'Espanya (p. 370 ss.), no parla ni ens dóna cap referència sobre misses dedicades als goigs de la Mare de Déu.

in cruce immolatum pro nobis conspexeras, vidisti resuscitatum cum grandi victoria. Decuit ipsam profecto matrem prius consolari, et per cunctis honorari, in qua sola tunc presertim fides refulgebat catholica. Alleluia. — Gaude virgo, gaude sancta, que ecce filium inspexisti clara, ad ethera exaltari, et ad Patris dexteram angelorum obsequio elevari.

Tractus. — Gaude virgo cernens natum, nube clara circumdatum, assumptam ad ethera. *Ver.* Gaude, corpus ex te natum, ecce iam glorificatum, fertur super sidera. *Ver.* Gaude, quia locum gratum, possidere vides natum, et in Patris dextera.

Evangelii (Lc. 2, 1-14). «Exiit edictum...»

Secreta. Tribue nobis, piissime Deus, his muneribus nunc placatus: ut sicut Genitricis Filii tui gaudia devote recolimus, ita ipsius meritis et deprecatione, donorum, que cupimus, gaudeamus. Per eundem...

Communio. Gaude, que post ipsum scandis, et est tibi honor grandis, in celi palatio.

Postcom. Presta, Domine Deus; ut quos Filii tui corporis et sanguinis alimonia satiasti, ipsius Genitricis interventu per gaudiorum memoria (sic), tuorum obtentu donorum facias gaudere. Per eundem Dominum...

Segueix la següent rúbrica, que considerem d'interès per als investigadors dels orígens dels nostres «goigs»: «Dicta post Benedicamus oratione *Placeat sancta Trinitas*, genibus flexis in medio altaris, septem gaudia, versiculum, et orationem Beate Marie dicat, ut sequitur»³.

Aquesta rúbrica continua encara avui tenint força de llei, per un costum inveterat, en les parròquies rurals, almenys del bisbat de Solsona. Acabada la missa solemne celebrada en honor del sant patró el dia de la seva festa, és el moment dels goigs. Celebrant i ministres, agenollats als peus de l'altar, alternen amb el poble en el cant dels goigs, acabant amb el verset i l'oració.

Els set goigs de la Mare de Déu en la versió del missat d'Urgell són els següents:

Gaude, virgo, mater Christi,
que per aurem concepisti,
Gabriele nuntio.

Gaude, quia Deo plena,
peperisti sine pena,
cum pudoris lilio.

³ Recordem que fins que sant Pius V en la seva reforma litúrgica no va incorporar definitivament el darrer evangeli en la missa, aquesta s'acabava amb la benedicció del celebrant.

Gaude, Magos advenisse,
aurum, thus, mirram tulisse
tuo Unigenito.

Gaude, quia tui nati,
quem dolebas mortem pati,
fulget resurrectio.

Gaude, Christo ascendente,
et in celos, te vidente,
motu fertur proprio.

Gaude, que post Christum
Paraclytum missit suum [tuum
Patris benedictio.

Gaude, que post ipsum scan-
et est tibi honor grandis [dis,
in celi palatio.

Ubi fructus ventris tui
per te nobis detur frui
in perenni gaudio.

Ora pro nobis, sancta Dei Genitrix. — *Oratio* «Concede nobis, famulis tuis...»

D'aquesta manera, amb el cant dels set goigs, havien d'acabar igualment les set misses dedicades a commemorar-los, de conformitat amb la rúbrica: «Et in fine cuiuslibet dicantur similiter predicta VII gaudia, versiculum, et oratio».

Alfons Serra Baldó ⁴ publica aquest himne en la versió trobada a la Biblioteca d'Art de la Junta Municipal de Museus de Barcelona, que considerem una variant de la que ens dóna el missal d'Urgell, la qual es presenta sense les incorreccions sintàctiques d'aquella (*Gaude, virgo mater Christi, quam per aurem consepisti...*) i amb una major unitat i naturalitat d'inspiració. Les estrofes més variants són la tercera, quinta i sexta, que en la versió barcelonina diuen així:

Gaude, quia Magi dona
tria ferunt nato dona,
quem tenes in gremio

Gaude, Christo ascendente
cum in celum, te vidente,
motu fertur proprio.

Gaude, quia Paracletus
missus fuit celitus
in tuo collegio ⁵.

Per bé que el missal d'Urgell hagi estat compost cap a la meitat del segle XVI, és evident que l'himne «Gaude, virgo mater Christi», com la missa dels set goigs, són molt anteriors. L'existència de tres variants del mateix himne, la de Barcelona i les dues que ens dóna el mateix missal, en el text de la missa i al final, acusen una

⁴ Article citat.

⁵ Vegeu també les variants d'aquestes tres estrofes en la versió més antiga del còdex de Montserrat, en aquest mateix volum, art. de Dom Baraut.

llarga tradició oral. I si les misses cantades a Santa Maria «durant set jorns per los set goigs que ella hac del seu fill» en el naixement del rei Jaume, es celebraren de conformitat amb la rúbrica del nostre missal, amb el complement d'aquest himne, hauríem de portar-lo als començaments del segle XIII.

Com s'ha verificat el pas de la literatura gogística mariana als «goigs» com a gènere popular a casa nostra? Ha estat a través de la incursió d'aquella dins la litúrgia?

No sembla probable que el parentiu en el ritme dels dos himnes «Gaude, virgo mater Christi» i «Stabat mater dolorosa», que canten els goigs i els dolors de la Mare de Déu, sigui purament casual. Quina ha estat la influència que mutualment s'han tingut? Mentre els fills de sant Francesc propagaven, des del segle XIII, la devoció als dolors de la Mare de Déu, els de sant Domènec difondrien, amb el res del sant rosari, la dels seus goigs?

Ens manquen els elements de judici indispensables per entrar a fons en l'estudi d'aquestes qüestions. Ni voldríem forçar cap conclusió. Direm només, per als estudiosos de la gogística dins la tradició rosariana, que, a seguida de les misses dels goigs de la Mare de Déu, el nostre missal en porta una altra dedicada a la Mare de Déu de la Rosa: «Missa Beate Marie, vulgo dicta de la Rosa». És la Mare de Déu del Roser. En el text s'enalteixen els miracles obrats per la Mare de Déu invocada amb aquest títol i amb el sant rosari. La collecta diu així: «Deus, qui Deifere Virginis, matris Marie, antiquum rosarium, rosis innumeris, decoratum, miraculorum novitate in lucem venire fecisti; concede supplicibus tuis: ut nos famuli tui, hoc in mundiali rosario conviventes, paradisi purissime rose suavissimum sentiamus odorem». Cap rúbrica no prescriu el res o cant dels goigs al final.

D'aquesta Mare de Déu de la Rosa, el nostre museu en conserva una bella talla del segle xv. Dreta, porta l'Infant al braç esquer, mentre amb la mà dreta mostra la rosa. No duu rosaris. A l'església parroquial de Clarà, distant uns sis quilòmetres de Solsona, encara se'n venera una altra, en la que la rosa fou substituïda per uns rosaris.

Hem dit que no voldríem forçar cap conclusió. Mes, abans d'acabar, no ens podem estar de constatar la impressió que ens ha suggerit la lectura de les publicacions sobre la literatura go-

gística mariana i la de les misses dels goigs de la Mare de Déu, del nostre missal. L'evolució d'aquesta devoció fins arribar als nostres «goigs» populars sembla haver estat, en trets generals, la següent:

1. Difusió per tota Europa de la devoció als goigs de la Mare de Déu. Literatura gogística mariana.
2. Penetració d'aquesta devoció dins la litúrgia a Catalunya. Misses dels goigs, amb el cant de l'himne «Gaude, Virgo, mater Christi» al final⁶.
3. Devoció a la Mare de Déu de la Rosa i rosari.
4. Adaptació de l'himne «Gaude, Virgo...» al català i de la rúbrica que prescriu el seu cant al final de la missa de la Mare de Déu de la Rosa o del Roser. Goigs del Roser.
5. Generalització dels «goigs» i de la rúbrica a tots els altres sants de devoció popular.

I ens donarem per satisfets si amb aquesta nota d'arxiu hem pogut contribuir a fer llum sobre una incògnita fins ara no resolta satisfactòriament.

ANTONI LLORENS, PREV.

Director del Museu Diocesà de Solsona

⁶ La comunitat de Cardona cantava aquest himne totes les vigílies de les festes principals de la Mare de Déu davant l'altar de Maria Assumpta, on es desplaçaven els comunitaris, des del cor alt, en processó i portant ciris encesos, acabat el cant de completes. Aquest costum s'extingí l'any 1936. — Ens ha donat aquesta referència Mn. Josep Domeque, beneficiat de Cardona, el qual ens envia la música d'aquest himne.